

Fatma Ayhan

Ankara Hacı Bayram Veli University, fatma.ayhan@hbv.edu.tr,
Ankara-Türkiye

DOI	http://dx.doi.org/10.12739/NWSA.2022.17.3.3C0191
ORCID ID	0000-0002-1777-8068
CORRESPONDING AUTHOR	Fatma Ayhan

TÜRK KÜLTÜRÜNDE YAS ADETI VE SIĞITÇI (AĞLAYICI)

ÖZ

Yas geleneği, birçok kültür için ortak ritüellerden biridir. Toplumlarda büyük ölümler sonucu, insanlar üzüntülerini sözleriyle, davranışlarıyla ortaya koymaya çalışmışlardır. Orta Asya'da Türklerde eskiden ölümler için yuğ (cenaze) törenleri düzenlenirdi ve bu törenlerde çeşitli ağıtlar yakmak, özel ağlayıcı kişiler (sığıtçı) getirmek ve bunların yas törenine özgü giysiler içinde olmasına dikkat edilerek ölü aşı yapmak gibi adetleri vardır. Maddi kültürün önemli ögesi olan giyim, aynı zamanda toplumsal bir içeriğe sahiptir. Toplumların giyim kuşama farklı etmenlere bağlıdır. Toplumsal estetik değerleri, yaş, statü, meslek, cinsiyet, dinsel inançları ve uygulamaları ile çeşitli ritüeller (doğum, evlenme, ölüm, yas) vb. gibi birçok etmenler neyin nerede nasıl giyileceğini belirler. Toplumun değer yargılarının biçimlendirdiği giyim tarzından farklı giyinemez. Bu çalışmada; Türk kültüründe yas adeti ve Orta Asya, Moğolistan Orhun Anıtlarından, Költigin anıtında yer alan Türklerin yuğ törenleri ve bu törenlerdeki sığıtçı (ağlayıcı) kişilerin giyim ve ritüelleri, günümüz Anadolu'suna kadar uzanan gelenekleri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Asya, Anadolu, Yuğ, Sığıtçı, Ritüel

MORNING AND SIGITCI IN TURK CULTURE (CRYING)

ABSTRACT

The tradition of mourning is one of the common rituals for many cultures. As a result of great deaths in societies, people have tried to express their sadness with their words and actions. In Central Asia, Turks used to organize yuğ (funeral) ceremonies for the dead, and in these ceremonies, they have customs such as lamenting, bringing special crying people (sığıtçı) and making a dead vaccine by paying attention to their mourning ceremony. Clothing, which is an important element of material culture, also has a social content. The dressing of societies depends on different factors. Many factors such as social aesthetic values, age, status, profession, gender, religious beliefs and practices, and various rituals (birth, marriage, death, mourning) etc. determine what to wear and how. People cannot dress differently from the style of clothing shaped by the value judgments of society. In this study; The mourning tradition in Turk culture and the yuğ ceremonies of the Turks in the Central Asia, Mongolia Orhun Monuments and the Költigin Monument, the clothing and rituals of the mourners (crying) in these ceremonies, and their traditions dating back to today's Anatolia are explained.

Keywords: Central Asia, Anatolia, Yuğ, Sığıtçı, Ritual

How to Cite

Ayhan, F., (2022). Türk Kültüründe Yas Adeti ve Sığıtçı (Ağlayıcı), Social Sciences, 17(3):1-9, DOI:10.12739/NWSA.2022.17.3.3C0191.

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

İnsanoğlunun doğum, barınma, beslenme, giyim, ölüm gibi milyonlarca yıl öncesinden günümüze kadar pek çok unsuru izleyip onu ihtiyacına göre şekillendirip biçimlendirerek yarattığı kültürü bir devinime göre çıraklık etmiş, onun temel ihtiyaçlarından kaynaklanan bu doğal davranışları, insanlık tarihinin kilometre taşı olmuştur. Tüm dinlerde olduğu gibi Müslümanlık 'ta da İslamiyet'ten önceki devirlerden kalmış bir takım örf ve adetler vardır. Yas geleneği, dünyadaki bütün kültürlerde görülen bir ritüeldir. Ölümler sonucu kişiler söz, hal ve hareketleri ile acılarını üzüntülerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu davranışlar zamanla toplum içinde uyulması gereken bir töre haline gelmiştir Türk kültüründe de Türklerin Müslüman olmadan önceki inançları Şamanizm'deki yas adetleri zamanla insanların uyması gereken birçok inançların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Doğum, evlenme, ölüm insan hayatındaki en önemli olaylardandır. Milletlerin gelenekleri, görenekleri, toplumun din, arkeoloji, etnoloji, antropoloji, tıp, folklor, edebiyat, vb. bilim dallarında da değişik üslup ve yöntemlerle anlatılmıştır. Bu bağlamda ölüm ve yas törenleri gelenekleri de etkilemiştir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Türk dünyasında yas (sığıtıcı kadın) gelenekle birlikte toplulukta eskiden kalmış olmaları nedeniyle saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen düşünsel kültür öğelerinin her biri olarak karşımıza çıkar. Bu saygın tutmanın kökeninde gelenek sayılan, davranışların çoğunlukla uzun süren deneyimlerden sonra yararlı oldukları sonucuna varılmış olmaları bulunmaktadır. Birey geçmişi bugün ve gelecek anlayışını, kapsayan "kişisel anlatılar" yaratarak bir anlamda kimliğini kurtarır. Türk kültüründe yas geleneği de bu anlatılarla hala Türk dünyasının her yerinde farklı ritüellerle de olsa yaşatılmaktadır. Çalışma kültürel aktarım yönünden de çok önemlidir.

Önemli Noktalar (Highlights):

- Eski Türklerde yas rengi beyazdır.
- Kültür insanlık tarihinin kilometre taşıdır.
- Türkler, Parslar ve Arapların birçok geleneği gibi yas törenleri de çok benzemektedir.

3. TÜRKLERDE ÖLÜM (DEATH IN TURKS)

Bütün Müslüman uluslarda olduğu gibi Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslam şeriatı ile Türk kültürü, geleneği arasında farklı bir mücadele başlamıştır. Anadolu Türklüğünün tarihinde Selçuklulardan sonraki döneme kadar çok izler bırakmıştır [39]. Örneğin İslamiyet'te "yas geleneği" olmadığı halde Müslüman Türklerde "yas tutma" adetinın yüzyıllarca devamını gösteren durum ve resmi matemlere rastlanır. Örf ve adetlerde bugün bize pek garip görünecek yas şekilleri tespit edilebilir. Örneğin Hristiyanlıkta yas renginin siyah olmasına karşılık eski Türklerde yas renginin beyaz olmasıdır. İslam geleneğinde ise bu renge yalnız ölümlerin kefenlerin de rastlanır Anadolu Selçuklu döneminde beyazın Anadolu Türklerinde milli matem rengi olarak kullanıldığı bilinmektedir. Mesela Anadolu Fatih'i Melik Ahmet Danişmend Gazi'nin ölümü ile bütün Anadolu Türkleri (ak donlar=beyaz elbiseler) giyerek yaslarını tutmuşlardır [8 ve 29]. Selçukname'ler ve Sikari'nin "Karaman Tarihinde" 'de bunlardan söz edilir. Örneğin Yazıcızade Ali Efendi'nin "Tarih-i Al-i Selçuk" adındaki Türkçe Selçuknamesinde; "Sultan resm-i eza için ak atlas giydi ve beyler başlarına maklup borkler giyip elbiseleri üzerine ak gasiyeler çekti" denilmektedir. Maklup borkler başlıklarının matem göstergesi olarak tersine çevrilme adeti olarak belirtilmiştir. Başlığın ters çevrilme adeti Anadolu'da günümüzde yas

törenlerinde hala rastlanılmaktadır. Elbise, ters giyilir, uzun süre üstten çıkarılmazdı [4 ve 33].

Türkçe'de yas adeti içinde değerlendirilen ölü gömme törenine "yuğ" ve törende söylenen sözlere Türkiye Türkçesinde "ağıt" denilmektedir [22]. "Ağıt" kelimesi dışında dilimizde ağıtmak, ağıtma ağat, ağut, avut, deme, deşek, deyiş, diyese, mersiye, sağı, sağı, sağına, savu, sagma, şivan, türkü ve yakım gibi kelimelerle, ağıt etmek, ağıt düzmek, ağıt yakmak, ağıt yapmak, ağıt yitirmek, bayati söylemek, sağı kılmak, sağı sağma, sağı sağmak, şivan etmek, yakım yakmak, yas çağırma, yas etmek, yas kaldırmak ve yası tutturmak gibi deyimler de kullanılmaktadır [44]. Günümüzde Azerbaycan Türkçesinde "şiven" ve "ağı", Kerkük Türklerinde "sızlamag", Türkmencede ise "ağı", "taus" ve "tausa", Kazak Türklerinde "körüs" ve Hristiyan Kerkük Türkmenlerinde de "mandias" gibi kelimeler ağıt yerine kullanılmıştır [31]. Çin kaynakları Türklerin gelenek ve görenekleri ile ilgili çok kaynağa sahiptir, bu kaynaklarda Hunların Gansu (Kansu) eyaletindeki Tsilan-san Tanrı dağından ayrıldıktan sonra ağıt yakmışlardır [25 ve 40]. Tanrı Dağları, Gansu (Kansu), Doğu Türkistan'ın güneydoğusunda bulunan bir bölgedir. Tanrı Dağları da Gansu (Kansu) eyaletinin kuzeydoğusunu çevreler. Bugünkü siyasi coğrafya dikkate alınır, Özbekistan, Kazakistan, Kırgızistan ve Çin'in Sincan Uygur özerk Bölgesi'nin merkezi kısımlarına yayılır. Tanrı Dağları'nın 1.000.000 kilometrekarelik alanı kapladığı hesaplanmıştır. Bildiğimiz en eski ağıt örneği ise milattan önce 113 yılında Hunların bir savaş sonucunda Ordoslu (Çin'in kuzeyindeki iç Moğolistan özerk Bölgesi'nin güney bölümünde bulunan çöl) kuzeyindeki topraklarını kaybederek büyük çölün kuzeyine çekilmeleri üzerine söylenmiştir [2]. Türklerin büyük acılarından biri de büyük İskit (Saka) hükümdarı Alp Er Tunga'ya yapılan ağıttır. Yuğ törenlerinden sonra ordu başsız kalınca yerine geçen eşi ilk Türk kadın hükümdar Tomris hatundur. Tomris hatun eşi Alper Tunga'nın yerini alarak, başa geçmiş, büyük zaferler elde etmiştir [42].

Fotoğraf 1. Altın elbiseli adam
(Photograph 1. The man in the
golden dress)

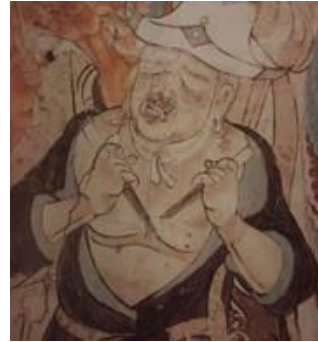
Fotoğraf 2. Sığıtçı kadın heykeli
(Photograph 2. The cattleman
woman statue)

Büyük ağıtlar yakılan Alper Tunga'nın ölümünden sonra yakılan ağıtların (sağı) yerini bir haftalık yeni evli oğlu Barksan'ın Perslere esir düşüp öldürülmesiyle (Bir rivayete göre Pers askerinin kılıcını alıp ben sizin elinizden ölmem, kendimi öldürürüm diyerek kılıcı kalbine saplar) Tomris hatun çok büyük yuğ (Cenaze töreni) düzenliyor, büyük ağıtlar yakılıyor ve gelini Mayda tarafından yapılan kırmızı zemin üzerine altın plakalarla hazırlanan damatlık elbiseleri ile Issık gölü civarında gömülüyor ve annesi onun mama kabını (tasını) yanında gömüyor (Fotoğraf 1). Tasta şunlar yazılmaktadır; "Tiginim (prens) 23 yaşında

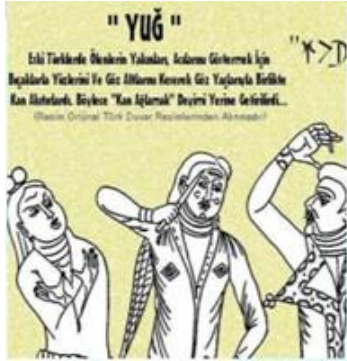
öldü, Issık halkının başı sağ olsun" diyor ve büyük ağıtlar yakılıyor, oğlunu öldüren Pers kralının kafasını kestirip kana susayan kral Dairus iç diye kan dolu leğene kesik başı buluyor [7]. Bu giysi Kazakistan'da yol yapımı kazısı sırasında tesadüfen bulunan Altın Elbiseli Adam giysisidir [5]. Altın elbiseli adam sergisi, Kazakistan devleti tarafından 2019 Ekim ayında Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 1 ay süreyle sergilenmiştir [3]. Alp Er Tunga'ya yapılan tören ve ağıtları, yağ törenleri Bilge Kağan Anıtı'nda bugün hala görülmektedir. Költigin külliyesinde büyük siyah giysili, elinde ağlama mendili olan sığıtçı kadın heykeli fotoğraf 2 de görülmektedir [6]. Uygur duvar resimlerinde de sığıtçı kişiler resmedilmiştir. Türklerin İslamiyet'i kabulünden önce Şamanizm'de oldukları bilinmektedir ve yas törenlerinde de Şamanizm'in izleri görülmektedir (Çizim 1, 2, 3 ve 4).

Çizim 1. Göktürk duvar resminde (6. ve 7. yy) bir türk beyinin ölümüne ağlayan halk (Drawing 1. People crying for the death of a Turkish gentleman in göktürk wall painting (6th and 7th centuries))

Çizim 2. Yağ töreninde buddha'ya ağıt yakan Türk (Drawing 2. Turk lamenting buddha at the yağ ceremony)

Çizim 3. Yağ töreninde ağlayan, ağıt yapan kadın resmi (Drawing 3. Illustration of a woman crying and lamenting at the yağ ceremony)

Çizim 4. Varka ve gülşah mesnevisinde ağlayan ağıt yakan kadın çizimleri (Drawing 4. Drawings of women crying and lamenting in varka and gülşah masnavi)

Ölen kişinin ruhu insanlara zarar vermesin diye törenler düzenlenirdi. Çok uzakta olan yakınlarının gelmesi de aylarca süreceğinden ölüleri ayrıca mumyalama yöntemi ile bekletilirdi. Bu törenlerde yaşlılar (ağıtçı), sığıtçılar tutulur, ağıtlar yakılır idi. Bu törenlerde yas çadırları, aş çadırları hazırlanırdı, bu gelenekler hala tüm Anadolu ve Türk dünyasında devam etmektedir. Bu törenden sonra "ölü aş" adı verilen yemeğin yalnız dirilere değil, bilhassa ölülere

ikram edildiğine inanılırdı [26]. Şamanizm'de öte dünyaya intibak şamanların yardımı ile yapılmıştır. Daha sonra ise bu yardım adet haline gelen davranışlara dönüşmüştür [10]. Bu törenlerde ölünün "öte dünyaya" alıştıklarına inanılır ve onlardan korkulmaz hatta koruyuculuk beklenmiştir. Bu gelenek de İslam ile bütünleşmiştir. Cenaze törenlerimizde mevlit icra edilmesi de yağ törenlerindeki "ölü aş" yemek gibi gelenekler, İslami bünyeye bürünmüştür.

Eskiden otlarda bekletilen, dinlendirilen su gelen misafirlere serpilir, buna "saçı" denir, insanları ferahlandırır, bu gelenek mevlit şekeri olarak ayrı bir şekil almıştır ve bu şekerler de bir tür rahatlama ağız tadı "saçı"dır. Bazı Türk boylarında rastlanan, sütü, bir saç niyeti olarak kabul etme geleneği hala vardır Anadolu'nun bazı yerlerinde sütlü adak mevlidinin ortaya çıktığı bilinmektedir [20]. Selçuklu sultanlarının tahta çıktıklarında saç saçıtlıklarını (ulufe) biliyoruz. Bu sultanların hakimiyet adetidir [21]. Tahta çıkan sultanların saç saçmalarını, genellikle kardeş veya babanın ölümünden sonra tahta çıkması sonucu ölü aş vermesi ile ilintileyebiliriz. Türklerde var olan Şamanizm'in gelenekleri olan tahnit (mumya) geleneğinin İslami dönemde de devam ettiği bilinmektedir Anadolu Selçuklularının ilk vakfiyeleri arasında kabul ettiğimiz Altun-apa vakfiyesinde geçen bilgiler bunu kanıtlamaktadır [43]. Fakir Müslümanların şeriata göre kefen ve mumyalamaları halinde mumya masraflarının karşılanması [43].

3.1. Kara ve Gök Elbise Giymek (Wearing Dark and Sky Dresses)

Kara renk dünyadaki bütün kültürlerde ölüm korku yas ile ilgili bir motif olmuştur [23]. Mesela kara, batı kültürlerinde matem rengini sembolize ederken aynı zamanda şıklık ve zarafetin rengi olarak da bilinmektedir [1]. Kara renk değişik kültürlerde farklı sembollerde kullanılırken, Türk kültüründe Kara genellikle toprak rengi, yağz yer anlayışı ile birlikte kullanılırdı [12]. Halk kesimine karabudun denir, karakul, karavaş veya karavaş deyimleri köle anlamında kullanılır, eski Türk yazıtlarında "kuvvet karabudun" ifadesinde olan gücün kaynağının halkın kendisi olduğu, eskiliği ifade ettiği üzerinde basa basa vurgulanmaktadır [36]. Kara, güçlü, büyük emirlere "kara" unvanı verilirdi. Karakoyunlular, Karahallılar, Karakeçiler örnekleri vardır. Kara aynı zamanda Türklerde Kuzey'in sembolü olarak gösterilmiştir. Türklerde yas ifadesi kara olarak benimsenmiştir. Türklerde siyah kadar beyazında matemî ifade ettiği unutulmamalıdır [41].

Uygurlarda cenaze defnedilirken erkeklerin ellerinde bir değnek, bellerinde beyaz bir kumaş ve başlarında beyaz bir takke bulunurdu, Uygurlar senede bir defa Berat gecesi ölümlerin hatırasını taziy için yaptıkları ziyafette şarkılar, rakslar, çalgılar mevcuttur; o gün kadınlar, ölümlerine "puşkal" yani yiyecek götürürler, güneşin batmasından sonra ateşin üstünden atlarlar idi. Burada yas işaretinin beyaz oluşu dikkat çekici bir özellikte [34]. Selçuklular, yas ritüellerinde beyaz elbise giyerlerdi. Nitekim Sultan İzzettin Kaykavuz tahta geçince üç gün ak atlas elbiseler giyer, beylerde her zamankinden daha değişik başlıklar (börk) giyerler ancak 3 günlük süre geçtikten sonra işleme devam etmişlerdir [16 ve 34]. Gök renk de yas alameti idi. Akkoyunlularda hükümdar ailesinden biri vefat ederse sarıklar yere vurulur (baş açılır), matem elbisesi giyilir ve matem tutulurdu. Akkoyunlularda matem 7 gün olup matem elbisesi de gök renginde idi [28 ve 38]. Gök rengin yas motifi olduğuna dair bir bilgi Dede Korkut hikayelerinde de geçmektedir; "Beyregün babasına anasına haber aldı. Ağ buz atının kuyruğunu kestiler, kırk elli yiğit kara geyüp gök sarındılar, kazan bige geldiler. Sarıklarını yine vurdular. Beyrek diyu çok ağladılar" [13]. Oğuzlar yas çadırına kara ve gök rengi bayrak asarlardı.

3.2. Elbiseyi Ters Giymek (Wearing the Dress Inside Out)

Şamanlarda ölüm sonrası hayatın dünyada yaşanan hayattan ters olacağına inanılmıştır. Yas törenlerinde sergilenen ters motif ve davranışlar bu inanç dolayısıyla [37]. Sultan Melik Şah oğlu Davud'un ölümü sebebiyle büyük bir yas tutmuştur. Türk ve Türkmenler karalar giyip saçlarını kesmişlerdir, atlara da karalar giydirilir, kuyruklarını kesip eyerlerini ters çevirmişlerdir [9 ve 19]. Türk kültüründe cenazelerde at eyerlerini ters çevirmek, ağıt yaparken yüzleri duvara gelecek şekilde ters ağıt yakmak, ölen kişinin atının kuyruğunu kesmek gibi ritüeller bugün Anadolu'nun farklı yörelerin de halen yapılır. Adıyaman yöresinde ölüye ağlayan kadınların dövümleri, yüzlerini tırnaklarıyla yırtılmaları, saçlarını kesmeleri ve elbiselerini ters giymeleri alınlarına siyah çatma bağlamaları ve başlarına beyaz tülbent örtmeleri yaşayan bir gelenektir [30].

3.3. Baş Açmak (Hair Opening)

Baş açmak dua veya yas sembolü yanında, teslim ve itaat sembolleri arasında zikredilir [32]. Anadolu'da Adıyaman'da kırsal kesimde kavga eden iki aşiretin ya da kişinin arasına kadın başındaki beyaz tülbenti çıkarır, yere atar ve kavga biter, bir dilek, bir duadır bu ritüel [4].

3.4. Atların Kuyruklarını Kesmek (Cutting the Tails of Horses)

Defin töreninde at kuyruğunu kesme yoluyla sembolleştirilmiş oluyordu. Defin töreninde at kuyruğunu kesme adetinin M.Ö. 3. ve 4. yüzyıllara mevcut olduğu Altaylar 'da yapılan kazılarda pazırık mezarından çıkarılan donmuş atların kuyruklarının kesik olması ve pazırık halılarında kuyruğu kesik ve bağlı atların bulunması bu geleneğin ne kadar eskiye dayandığını göstermektedir (Fotoğraf 3, Fotoğraf 4 ve Fotoğraf 5). Bu yas geleneğini bütün Türk boylarında görmek mümkündür [24]. Malazgirt Savaşı'ndan önce Alparslan'ın atının kuyruğunu kesmesi kendisini şehit diye adadığını gösteriyordu [36].

Fotoğraf 3. Pazırık halısı (Tarihte bilinen ilk halı) (Photograph 3. Pazırık carpet (The first known carpet in history))

Fotoğraf 4. Pazırık halısı (Photograph 4. Pazırık carpet)

Fotoğraf 5. Pazırık halısı (Photograph 5. Pazırık carpet)

3.5. Saçları Kesmek (Cutting Hair)

Saç kesme Türklerin en eski ritüelleri arasında sayılabilir. Cenaze merasiminden sonra herkesin saçlarından bir tutam kesilirdi. Tarihçi Jordanes'in Avrupa Hun hükümdarı Atilla'ya yapılan cenaze merasimini anlatırken "onlar kendi adetlerine göre saçlarının bir kısmını kestiler. Kendilerini çirkin yapacak şekilde yaraladılar. Onlar bu büyük muharibe kadınlar gibi gözyaşıyla değil, kanlarıyla ağlamak istediler" ifadesi güzel bir örnektir. Osmanlıların vassalı olan Kırım

Türk hanlığında da (XVI. Yy.) saçları yolmak, gözü yırtmak, börkü ve elbiseyi ters giymek yas alametleri idi [17 ve 27].

3.6. Ağıt Yakmak ve Ağıtçı (Sığıtçı) Tutmak (Lament and Keeping a Mourner (Sığıtçı))

Türk yas törenlerinin en büyük özelliklerinden biri ağıttır. Cenazenin ardından ağlama, feryat etme, parçalanma bütün Türk kavimlerinin ortak yas ögesidir. Orhun yazıtlarında Költigin ve Bilge Kağan'a yapılan matem törenlerinden Göktürk devleti zamanında Türklerin yas tutarken saçlarını, kulaklarını kestikleri, feryat ederek ağladıkları anlaşılmaktadır. Moğolistan'daki Orhun anıtlarından Költigin mezar külliyesinde, siyah taştan, koyu matem giysili, elinde büyük bir mendili ile Sığıtçı Kadın (Ağlayıcı Kadın) heykeli bulunmaktadır (Şekil 3). Kazaklarda ölen kişinin karısı cenaze evden çıkarılırken ağlar ve elini yüzünü yollardı. Yıl boyunca karalar bağlar, başına ise onurlu bir ölüme izafeten ak bürkey (beyaz börk) takardı [35]. Adıyaman ve çevresinde Anadolu'da olduğu gibi aynı ritüeller devam etmektedir. Kadın alnına siyah çatma, başına beyaz tülbent takar [4]. Avşarlarda hususi ağıtçı kadınlar vardır. Ölünün elbisesini eline alıp onun yiğitliğini, iyiliğini, zenginliğini, şöhretini ağlaya ağlaya terennüm ederlerdi [14]. Türklerde, bugün bile süren, ölü gömüldükten sonra 3 veya 7 gün yemek verilir, 3 hayrı, 7 hayrı, 40 hayrı denilen ritüeller yapılır. Sığıtçı, ağlayıcı, ağıtçı, Arapça nevvah, kadın olursa nevahe, Farsça nehayer denirdi. Mevlana Celaleddin'in mektuplarından birisinde Ali adlı bir ağlayıcı dan bahseder [18]. Varka ve Gülşah mesnevisinin minyatürlerinde ağlayıcı kadınlar görülmektedir (Çizim 7). Anadolu Tahtacı Alevi Türklerinde ve Uygur Türklerinde bugün hala sazla ağıt yakılmaktadır.

3.7. Ağıt Yakma Süreleri (Lamentation Times)

Türk kültüründe de 3 ve 7 gün matem süreleri genelde aynıydı. Mutlaka cenaze gömüldükten sonra 3 gün, bazı yörelerde 7 gün yas yapılır, "ölü aşı" denilen yemek yapılırdı. Bugün bu gelenek tüm Türk cumhuriyetlerinde ve Anadolu'da hala sürmektedir. Cenaze çıkmış evde Ocak yakılmaz, 7 gün akraba sıra ile yemek pişirip cenaze evine getirirler []. Cenaze çıkmış evde 1 yıla kadar yas vardır. Ramazan, Kurban ve Nevruz bayramlarında akrabalar ilk önce bu eve giderler, bir daha acı yaşamamaları için dilek ve temennilerde bulunur dua edilir.

3.8. Türklerin Yas Töreni ve Kerbela ile İlişkisi (The Mourning Ceremony of the Turks and their Relationship with Kerbela)

Türkler, Parslar hatta Arapların birçok geleneği gibi yas törenleri de çok benzemektedir.

- Ölünün ardından ağlama, feryat etme, parçalanma bütün Türk kavimlerinin ortak ögesidir. Türk kültürlerinde ağlama, saç kesme, yüz ve kulak çizme, kesme gibi ağır ritüeller Kerbela mateminde de görülmektedir.
- Türkler cenazenin defnedileceği yere gider ve ağıtlar yakar, bu çok eski bir gelenektir Kerbela mateminde de görülmektedir.
- Alevilerde ise Muharrem ayının başlaması ile beraber "oruca niyet", "helva", oruç açılması, aşure erkani ve meydan aşamalarını görürüz [11]. Muharrem ayının 1-12 günleri arasında matem tutulur, 12. akşam Cem yapılır, Kerbela şehitlerine dualar okunur [15]. Matem süresince aynaya bakmaz, üzerlerindeki ziynet eşyalarını çıkarıp süslenmedikleri bilinmektedir.

4. SONUÇ (CONCLUSION)

Türkler tüm ritüellerini, yas adetlerini, İslamiyet'ten sonra da devam ettirmişlerdir. İnançlar kaybolmaz, inancın eski veya yenisinde olmaz. Farklı motiflerde değişimler yaşanabilir. Türkler Müslüman olduktan sonra da Şamanizm kültürü ritüellerini İslami forum içerisinde de devam ettirmiştir. Türk inanç ve yaşam tarzının İslam inancı ile bütünleşmesinin Orta Asya'dan Anadolu ve Avrupa'ya kadar yayıldığı bilinir ve tüm sahalarda ölümle ilgili inanç ve gelenekler büyük benzerlik gösterir. Ayrıca İslami dönemde Hazreti Hüseyin'in şehit edilmesi sonrası gelen Kербela mateminin Türk yas adetlerine çok benzediği bilinmektedir. Fas, Arap ve Türk kültürü adetlerinin bu matemi etkilediği de görülmektedir.

NOT (NOTICE)

Bu çalışma, 31 Mayıs 2020 tarihinde düzenlenen Munzur Zirvesi 2. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuş ve yeniden yapılandırılmıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI (CONFLICT OF INTEREST)

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

FİNANSAL AÇIKLAMA (FINANCIAL DISCLOSURE)

Yazar bu çalışma için herhangi bir mali destek almadığını beyan etmiştir.

ETİK STANDARTLAR BEYANI (DECLARATION OF ETHICAL STANDARDS)

Makalenin yazarı bu çalışmada kullanılan materyal ve yöntemlerin etik kurul izni ve/veya yasal-özel izin gerektirmediğini beyan eder.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

- [1] Ambrose, G. and Harris, P., (2003). The fundamentals of creative design. AVA Publishing, Switzerland.
- [2] Atsız, H.N., (1997). Türk edebiyatı tarihi. İrfan Yayınevi, İstanbul.
- [3] Ayhan, F., (2019). Moda tasarımı araştırma notları.
- [4] Ayhan, F., (1980). Adıyaman giyim kültürü araştırma notları.
- [5] Ayhan, F., (2012). Kazakistan, Türkistan araştırma notları.
- [6] Ayhan, F., (2000). Moğolistan Orhun Bilge Kağan Kültüğü araştırma notları.
- [7] Ayhan, F., (2007). Tahran Tebriz Türk giyim kültürü araştırma notları.
- [8] Bahar, H., (1994). Türkistan'ın coğrafi konumu ve ilkçağ kaynaklarına göre tarihi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, (1):233-244.
- [9] Buharalı, E., (1990). Türklerde matem alametleri. Türk Dünyası Araştırmaları.
- [10] Candan, E., (2006). Türklerin kültür kökenleri. Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul.
- [11] Çağlayan, B., (1997). Kербela mersiyeleri (Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi.
- [12] Ergin, M., (1968). Dede Korkut kitabı, Haz. Muharrem Ergin, Ankara, (249).
- [13] Ergin, M., (1970). Orhun Abideleri, İstanbul.
- [14] Eröz, M. (1991). Yörükler. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [15] Fıglalı, E.R., (1994). Türkiye'de alevilik bektaşılık, Ankara.
- [16] Gabain, A.V., (1968). Renklerin sembolik anlamları. Çeviren: Semih Tezcan, Türkoloji Dergisi, 3:107-113.

- [17] Gökbilgin, Ö., (1973). Tarih-İ Sahip Giray Han (Editium Critique, Traduction), Ankara.
- [18] Gölpınarlı, A., (1998). Mevlana Celaleddin, mektuplar. Ankara.
- [19] Gömeç, S., (2000). Türk kültürünün ana hatları. Akçağ Yayınları, Ankara.
- [20] Gönüllü, A.R., (1986). Saçı adetine dair notlar. Türk Folklor Dergisi.
- [21] Güler, A., (2000). Türklerde Saçı geleneği. Bilge Dergisi, 25:22-26.
- [22] Hacıgökmen, M.A., (2001). Türklerde Yas adeti ve temelleri ve sonuçları. Prof. Dr. Nejat Göyünç Armağanı, Süleyman Demirel Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Sayfa 395.
- [23] Halse, A.O., (1978). The use of color interiors. 2. Baskı, Mc Graw Hill.
- [24] İnan, A., (1937). Altay'da pazırık hafriyatında çıkarılan atların vaziyetinin Türklerin defin merasimi bakımından izahı. II. Türk Tarih Kongresi Zabıtları, İstanbul, (142-151).
- [25] İnan, A., (1995). Tarihte ve bugün Şamanizm materyaller ve araştırmalar 4, Ankara.
- [26] İnan, A., (1998). Türk Şamanizm'i hakkında. Makaleler ve İncelemeler, Ankara, (465).
- [27] Jordanes, the gothic history of jordanes, (Yay. C.C. Mierow), London, 1915, S.128-109.
- [28] Kafalı, M., (1996). Türk kültüründe renkler. Nevruz ve Renkler, Ankara.
- [29] Kafesoğlu, İ., (1983). Türk milli kültürü. İstanbul.
- [30] Kalafat, Y., (1995). Türk halk inançlarında ters motifi, (Profesör Dr. Abdurrahman Çay Armağanı). Ankara.
- [31] Kaşgarlı Mahmud, Divan-Ü Lügat-İt-Türk, Çev. Besim Atalay, Türk Dil Kurumu, Ankara Üniversitesi Basımevi 1998, I(4):12.
- [32] Koca, S., (2002). Anadolu Türk Beylikleri. Türkler Ansiklopedisi, Ankara.
- [33] Koca, S., (2003). Türk kültürünün temelleri. II. Cilt, Ankara.
- [34] Köprülü, F., (1986). Edebiyat araştırmaları. Ankara.
- [35] Ninjan, N., (1984). Kazakların damga ve paraları konusunda araştırmalar. Büyük Türkeli.
- [36] Ögel, B., (2002). Türk mitolojisi. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [37] Rasang, L., (1963). Tarihte Türklük. Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- [38] Seyidov, M., (1968). Gök, ak, kara, renklerinin eski inançlarla alakası. Çeviri Yavuz, O., Türk Dünyası Araştırmaları.
- [39] Süslü, Ö., (2007). Tasvirilere göre Selçuklu kıyafetleri.
- [40] Şerif, B., (1988). Büyük Hun Kağanı Atilla. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [41] Taneri, A., (1997). Türk Devlet geleneği. Ankara.
- [42] Tekin, T., (1988). Orhon Yazıtları, Ankara, (9-15).
- [43] Turan, O., (1947). Selçuk Devri Vakfiyeleri, Şemsettin Altun-Aba Vakfiyesi ve Hayatı. Belleten.
- [44] Uludağ, S., (1988). "Ağıt" maddesi. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 1:470-472.